

Győzelem után

9.

És mi történt azután?

Nem úgy lett, ahogy egyik-másik gazda kitervelte. Nem is lehetett úgy. Hanem – újabb kötelezettséget róttak ki a falura. Az akkor is megtörtént volna, ha nem ölik meg Józsit, egyesek mégis úgy magyarázták, hogy ez megtorlás az elnök meggyilkolásáért.

Mi egy csöppet se örültünk a beszolgáltatási összeg újabb emelkedésének. A valóságos helyzetet nagyon jól ismertük a faluban, tudtuk, mit lehet még és mit nem lehet már, de azt is tudtuk, hogy az újabb feladatokat is végre kell hajtani. Akkor már nyomorgatni kezdték az országot is, olyan formán kezdtek a dolgok mutatkozni, hogy nem az annyira várt könnyebb, hanem még az eddiginél is nehezebb élet szakad ránk.

Hát majd körzetenként összehívjuk a gazdákat gyűlésekre, és megmagyarázzuk nekik, hogy szorítsonak még egyet a nadrágszíjon.

Hogy magyarázd ezt meg nekik?

Té is tudod, pajtás, a gazdák sohase törődtek az ország dolgaival, most meg különösen nem törődtek velem.

Mikor megtudták, miről van szó, azaz, hogy fokozódik a beszolgáltatás, olyanokká váltak, mint a fészküktől megfosztott darazsak. Egyesek mindenre elszánták magukat, és azokban a napokban az ember élete minden pillanatban kockán forgott a faluban.

Akkor kérdezték meg tőlem is az elvtársak: akarok-e fegyvert.

Fegyvert? Én? Éppen máma?

Elhiheted, pajtás, megijedtem! Vagyis nem is hogy megijedtem, hanem módfelett furcsállottam a dolgot, és valami megkeményedett bennem. Káromkodtam egyet, pedig tudod, nem szokásom az ilyesmi; káromkodtam egyet, úgy magamban, senkire és semmire se gondolva, csak azért, hogy könnyítsek a lelkemen.

Fegyvert? Májna feyvert? Vagy úgy te is néha, hogy valami nem megy a fejedbe és nem megy! Azt mondtam: nekem nem kell feyver... Most már nem kell. Legalábbis nem olyan, mint amilyenre az elvtársak gondoltak. Inkább gyalázzanak meg engem is a kulákok este az utcán hazafelé menet, verjenek agyon, daraboljanak föl, de pisztoly akkor se kell. Májg se tudom, miért csomósodott meg bennem olyan nagyon valami, de nem azért háborogtam, mintha nem láttam volna tisztán az akkori helyzetet. Ott volt előttem a példa is, a szegény Józsi szörnyű esete, de feyvert nem tudtam volna magamhoz venni s a zsebemben avval őgyelegni az emberek között.

Fegyverre életemben egyetlenegyszer lett volna nagyon nagy szükségem... amikor Heip azt mondta úgy nagy általánosságban a kukoricaföldön: „Jövöre majd kihajtja a gyerekeit legelni.”

*

Ha jól emlékszem, éppen pénteki napon történt. Tomort és Béliket délután váratlanul behívták a járásba tanácskozáásra, de estére a körzetekben már meghirdették a gyűléseket, s így a Bagi-féle iskolába, Tomor helyett, nekem kellett elmenni, hogy megmagyarázzam a gazdáknak azt, amit akkor szinte már lehetetlen volt megmagyarázni.

Ki kell állnod egy sistersgő elszánt tömeg elé, s belátásra bírni olyasmivel, ami, te is tudván tudod, a kedélyeket nemhogy megnyugtatja, hanem még jobban felhergeli.

Gyűlöletében az ember sok mindenre képes, a gyűlölet talán még erőt is ád az embernek. De nekünk most nem szabad és nem is lehet gyűlölettel fellépni azokkal szemben, akik bennünket legszívesebben az akasztófán szeretnének látni.

Délután, mikor megtudtam, hogy Tomor helyett estére én beszélek a gazdák előtt a Bagi-féle iskolában, nyugtalanság fogott el, mintha olyasvalammal bíztak volna meg, ami túlhaladja erőmet és képességemet.

Azokat a gazdákat, akik estére ott lesznek, mind ismerem személyesen is, tudom, kinek mi van az óljában, a padlásán, a begyében, tudván tudom, hogy üres óljaikon és üres padlásaikon kívül jóformán már semmijük sincs, azt is tudom, hogy akad köztük egy-két rejtegető és spekuláns, de zömében mégis becsületesek, akik, ha nem is szívesen, de hiánytalanul eleget tettek kötelezettségeiknek, s most újból adniuk kell, ha szép szóval nem, hát erőszakkal, de adniuk kell.

Csalók, üzérek, gyilkosok felett könnyű törvényt ülni. Ám itt most zömében nem csalókról, nem üzérekről és nem gyilkosokról van szó, hanem

tíz-, tizenöt, húszholdas parasztokról, akik eddig, ha nem is önszántukból, termésük java részét az éhező országnak adták.

Könnyű lett volna most, pajtás, azt mondani Tomornak: nézd, Béla, eddig segítettem, ahogy tudtam, de tovább én már nem bírom, leköszönök. Ez lett volna a legkönnyebb.

Mi bolygat mégis engem, mi történt velem tulajdonképpen?

Az utca sötét, a járda csúszós a szitáló ködtől, messze előttem az úton viharlámpát lóbál egy láthatatlan járókelő. Arra tartok én is a Bagi-féle iskolába.

*

Mégis könnyebb volt a lelkemnek, hogy az iskola helyett előbb az utamba eső kocsmába botoljak be. Megittam két pohár pálinkát, aztán átmentem az iskolába. Az iskola akkor már tömve volt emberekkel. Asszonyok, férfiak vegyesen. Az asszonyokat nem szerettem látni gyűléseken, pedig hát az volt az elv, hogy a nők is járjanak el az összejövetelekre, el is jártak azok, hacsak teheték, s éles nyelvükkel nemegyszer feje tetejére állítottak mindent. Éppen ezért nem szívleltem őket valami nagyon.

Az emberek komolyaknak és nyugodtaknak látszottak, akiknek jutott hely a padokban, begyömösölődtek oda, a viharlámpákat jól lecsavarva maguk elé helyezték a padra; akiknek nem jutott ülőhely, kétfelől a fal mentén ácsorogtak. Az asszonyok ide is elhozták kötnivalójukat, kezükben sebesen villogtak a kötőtűk, szemüvegük alól csak néha sandítottak felém.

Bejelentettem, hogy Tomor Béla elutazott, én tartom meg helyette a gyűlést.

– Jobb is! – kiáltottak fel néhányan.

Önkéntelenül elmosolyodtam:

– Hát nem mindegy, ki beszél? Én is csak azt mondom, amit Tomor mondott volna!

– Nem mindegy! – kiáltott közbe megint valaki. – Azt például, hogy „menj arrébb”, lehet így is mondani meg úgy is.

Az emberek nevettek.

Jó, fesztelen hangulatban fogtam hozzá a mondókámhoz, s ahogy tudtam, elmondtam nekik, miért hívtuk össze őket. Előzőleg, persze, a városi munkásság nehéz életkörülményeiről beszéltem, aztán meg a háború sújtotta vidékek lakosságáról, a porig égett falvakról, amiből ők már, persze, sejtették, hova fogok kilyukadni, de, bár nem először hallottak gyűlések alkalmával ezekről a dolgokról, türelmesen, szó nélkül meghallgattak. Úgy érezték, ezt kötelességük gyűlésről gyűlésre végighallgatni, mint szentmi-

sén a prédikációt, ám mégse olyan áhítattal, mert a városi munkásság, a háború sújtotta vidékek lakossága és a többi olyan távoli fogalmak voltak számukra, mintha egy afrikai néger törzs szenvedéseiről hallottak volna véget nem érő előadásokat. Arcizmuk közben meg se rezdült. S ha valami halvány elváltozást föl is lehetett fedezni egyik-másik arcon, ez nem a szánalom, hanem a megvetés jele volt: mit háborúztak, akkor most lenne kenyerük. Persze, mi nem szánalmat akartunk bennük ébreszteni az ország éhező népe iránt, hanem a valóságos helyzetet magyaráztuk, és hogy ezért szükséges az országnak az élelem. Tudták, hogy oda lyukadok ki: adni kell még, szorítani kell újra a nadrágszíjon, s éppen azt várták vastürellemmel, hogy ezt ki is mondjam.

Akkor aztán felzúdultak, az asszonyok is hamar elrakták a kötést, és egykettőre olyan lett a tanterem, mint a viharos tavaszi ég: csattogott és villámlott.

Az pedig törvény: a viharfelhőket sepegő imádsággal még senki se oszlatta szét, ágyúk kellenek oda!

Persze hogy én is felemeltem a hangomat.

S akkor a zúgó tömeg fölé egy hatalmas kövér ember emelkedett, domború nagy hasán kigombolva lefegett a báránybőr bekecs szárnya, én a mai napig se tudom, ki volt az az ember, nem ismertem, pedig abban a körzetben úgyszólván mindenkit ismertem, s most mint egy hegy emelkedett ki a zúgó tömegből, öblös, recsegő hangja még az ablakokat is megremegtette, ordítva rázta felém az ökleit, elpusztíthatatlannak látszott.

Tehetetlenül néztem és hallgattam ezt a rettenetes ismeretlen kövér embert. Emlékszem, méregettem a nyakát, de nem volt nyaka, feje mindjárt a hasán ült, ami az állánál kezdődött, s nagy ívben kanyarodott be a lágyéka alá. Ez az ember sohase éhezett még, és sohase tudja meg, mi a nélkülözés. És az éhségről meg a nélkülözésről beszélt, az ő éhségéről és az ő nélkülözéséről. Körülötte száznál több villogó szempár, sötét szájak meg fenyegető öklök.

– Már nincs mit adnunk a gyerekek szájába! – fröcskölte a szavakat a bekecses hegyember.

– Hazudsz! – sziszegtem magam elé. – Hazudsz!

Az emberek most szabadon és egyszerre nekikeseredtek:

– Nincs mit adnunk a gyerekeknek! – ordították kórusban.

Engem mintha valaki arcul csapott volna. Ez nem igaz, ilyet ne mondjatok, némelyiktek kutyája még mindig jobban él, mint egyes emberek.

– Hazudtok! – kiáltottam, s egyszerre úgy éreztem, hogy kelepcébe csaltak. Hangomat most már végképp elnyelte az eszeveszett lárma, nem tudtam többé ura lenni a helyzetnek.

Száz, százhusz emberrel állsz szemben, pajtás, nem látsz már mást, csak fenyegető öklöket, fenyegető ökölerdőt meg fekete szájúregeket, melyek csak úgy zúdítják rád a rekedt kiáltásokat, és te csendet akarsz, hogy megmondjad nekik: hazudtok!

És nem hagynak föl vele, folyton csak ezt ordítják: Már nincs mit adnunk a gyerekeknek!

Nekem akkor még nem volt gyerekem, de a fordulat előtt láttam éhező gyereket, és el tudom képzelni, mit érez olyankor az apa vagy az anya. Ezek itt még sose láttak éhező gyereket. Nem tudják, mi az. Sokuknak nincs is gyereke. De most mind azt ordítja: Nincs mit adnunk a gyerekek szájába!

El kell őket hallgattatnom! Egyes-egyedül nekem kell őket elnémítanom, mert most valóban nincs itt se a Tomor, se a Bélik, se más, egyedül én vagyok itt meg ez a száztorkú hazugság, és nem szabad, hogy a hazugság megint erőre kapjon. Valami egészen különös felelősséget éreztem magamon, s megint megcsomósodott bennem valami, mint amikor fegyvert kínáltak föl az elvtársak, hogy védjem vele saját bőrömet, ha esetleg arra kerülne sor. De kiabálhattam én, semmit se ért. És akkor, egyszerre és ellenállhatatlanul, mint a beteg gyomor tartalma, mély hörgéssel szakadt fel belőlem:

– Nem kell, hogy megegyétek őket, mint Oroszországban! Nem kell! Ha nem tudtok nekik mit adni, hajtsátok ki őket legelni!

Hirtelen dermedtő csend támadt. Vagy talán nem is csend volt ez, hanem mint a nyikkanás a késszúrás után.

S azután? Ne is mondjam, mi volt azután...

De akkor már jéghideg nyugalommal álltam a dobogón, a háborgó tömeg összefolyt szemem előtt, és éreztem, hogy elnyel, de nem félttem tőle. Még a szívem is azt dobogta: Hazudtok, hazudtok...

Akkor valahonnan – a föld alól-e? – előkerült a vézna agglegény, a Csibik Tóni –, írnok, mióta eszemet tudom – hóna alatt írógép – kerékpárra kötve mindenhová magával hordja –, a padsorok elé állt, magasra lendítette vézna karját – a tomboló tömeg most rögtön elhallgatott –, és valami különös csendőrhangon azt mondta Csibik Tóni:

– Néptársak, tekintettel az ügy komolyságára, az esetet itt a helyszínen azonnal jegyzőkönyvbe vesszük.

Aztán épp olyan csendőrmozdulattal félretolt az útjából, helyet foglalt az asztalnál, s már kattogni is kezdett az írógép.

Fordulatkor egy padra kötve korbácsoltak a csendőrök. Mikor fölhagyták az ütlegelést, de még nem oldoztak föl, a beállt csendben hallottam, hogy valahonnan csöpög belőlem a vér. Lassan, egyenlő időközökben,

mint a rosszul elzárt csapból a víz: csöpp, csöpp, csöpp, csöpp. Csepeg a vérem, de olyan makacsul, mintha mind el akarna folyni. Körülöttem csend van, moccani se tudok, a fejem tehetetlenül lóg le a pad végéről és csöpp, csöpp, csepeg a vérem. Éreztem, hogy fokról fokra távozik belőlem az élet. Ezek az átkozottak így hagynak itt megdöglölni. Iszonyatos volt.

Miért, miért nem, ezt juttatta eszembe az írógép kattogása.

És ezt éppen olyan iszonytató volt hallanom, mint a vérem hullását a csendőrlaktanya pincéjében.

*

Másnap ott állt előttem a Bagi-féle iskolában felvett jegyzőkönyv, kétszázhuszonhét tiltakozó aláírással.

Tomor már betelefonált a járásba, vártam az OZNA-t, hogy jöjjön értem.

Nem lesz semmi bajod, mondták, ne félj, csak kihallgatnak, s ők is jegyzőkönyvbe veszik az esetet.

És valóban csak kihallgattak, és még egyszer jegyzőkönyvbe vették az esetet. Mikor kész volt, azt mondták, mehetek haza. Egy fillér se volt nálam, vonaton nem utazhattam, gyalog vágtam neki a huszonegy kilométeres útnak. Visszafelé kocsi nekem már nem dukált.

No de megszoktam én, pajtás, a gyaloglást. S most szinte jólesett a kora téli napsütésben egyedül baktatnom hazafelé. Friss szél beretvált, emlékszem, olyan jó érzés volt ebben a tiszta szélben hazafelé ballagni. A gyaloglásban hamar kitüzesedik az ember, nagykabátomat kigomboltam, s úgy baktattam előre. Nem furdalt a lelkiismeret, nem bántott semmi, éreztem, hogy tiszta vagyok, akár a mellettem nyargaló szél. És tudtam, mi következik ezután, s talán éppen ez nyugtatott meg. Tavasszal már én is a közösbé járok dolgozni, s ott majd megtapasztalom, milyen is az az új világ, amiért eddig küzdöttem. És most, hogy az életem ilyen fordulatot vett, úgy vártam ezt, mint annak idején a fordulatot...

Részlet Németh István Győzelem után című, az 1950-es évek derekán készült kéziratából.

9

És mi történt azután?

Nem úgy lett, ahogy egyik-másik azda kitervelte. Nem is lehetett úgy. Hanem - újabb kötelezettséget róttak ki a falura. Az akkor is megtörtént volna, ha nem űlik meg Józsit, egyesek mégis úgy magyarázták, hogy ez megtorlás az elnök meggyilkolásáért.

Mi egy cseppet se örültünk a beszoigáltatási összeg újabb emelkedésé^{nek}. A valóságos helyzetet nagyon jól ismertük a faluban, tudtuk mit lel az újabb feladatokat i kezdték az országot is az annyira várt könnyel szakad ránk.

Hát gyűlésekre és megnagya nadrágeziifon.

Hogy Te is az ország dolgairal, m

Mikor a beszoigáltatás, olya darazsak. Egyesek mind az ember élete minden

Nómeth István
GYŐZELEM UTÁN
mellé: Forradalmi utca